

VÖRÖS FERENC

Nyugat-magyarországi Egyetem
Savaria Egyetemi Központ, BTK, Szombathely
Magyar Nyelvészeti Tanszék
voros99@freemail.hu

A MAGYAR CSALÁDNÉVATLASZ AREÁLIS SZEMLÉLETŰ MUNKÁLATAIRÓL

An Areal Perspective of the Work on the Hungarian Atlas
of Family Names

O radovima na mađarskom atlasu prezimena
iz arealnog aspekta

A tanulmány areális nézőpontból kíván betekintést nyújtani a *tót* és a *német* etnonimák átvételének nyelvföldrajzi hátterébe, éspedig a magyarországi családnévállomány két gyakori eleme, a *Tót* és a *Német* által. Két időszel, az 1720-as országos összeírás, valamint a 2009-es jelenkori adatbázis térképlapjai alapján fogom vallatóra a *Tót* és *Német* családnév téri tagozódását. Így a két eltérő forrásnyelvre visszavezethető szubsztrátum átadásának-átvételének szemantikai problémakörére is próbálom ráirányítani a figyelmet. Az elemzéshez szükséges kartogramok mindegyikét kellő tér hiányában nem tudom bemutatni. Az ennek következtében keletkező hiányérzet pótlására az olvasót a közelmúltban a Kalligram Kiadónál megjelent *Kis magyar családnévatalasz* térképlapjaihoz irányítom.

Kulcsszavak: areális nyelvészet, szubsztrátum, Sprachbund (nyelvszövetség), gepida és szláv kölcsönszavak, térinformatika, nyelvföldrajz, névföldrajzi kövületek, *Tót* családnév, *Német* családnév.

1.1. *Fogalomértelmezés.* Az *areális szemlélet* a 20. század első harmada óta van jelen a nyelvészeti kutatásokban. Elméleti hátterének és módszertani alapvetéseinek kidolgozására az ún. *neolingvisztikai* irányzaton belül került sor. Magának az *areális nyelvészet* fogalmának az értelmezése máig sok vitára ad okot. Többek között azért, mert vannak, akik *Sprachbund*ról (nyelvszövetség)

csak akkor beszélnek, ha az egymással hosszú időn keresztül egy térségben élő nyelvek jól strukturált rendszereiben olyasféle közös vonások alakulnak ki, amelyeket csakis az évszázadokon át tartó nyelvi kölcsönhatásokkal magyarázhatunk (vö. BENKŐ 1988; 190). A jól strukturált rendszerek között szokás számon tartani a nyelvek fonológiai (valamint fonetikai), morfológiai és a szintaktikai részrendszereit, ugyanis ezek mindenféle újításnak, így a kölcsönzéseknek is jobban ellenállnak. A kölcsönhatások produktumai többnyire az azonos areához tartozó nyelvek tipológiai vonásaiban is testet öltenek/ölthetnek. Mások szerint areális hatásokról beszélhetünk akkor is, ha a nyelvi rendszer kevésbé strukturált részrendszereiben következnek be a kölcsönhatások révén hasonló vonásokat előidéző változások. A tágabb értelmezés szerint a nyelvi rendszer kevésbé jól strukturált elemeire gyakorolt külső hatások a hosszabb ideig egymásra ható nyelvek viszonylatában leginkább a frazeológia, a szövegszerkesztés, a stílus, a lexikai állomány közös vonásaiban érhetőek tetten. A szóképzleti állomány részeként szokás számon tartani a tulajdonneveket, azon belül is a toponimákat és a személyneveket. Az utóbbi szemléletet képviselte Benkő Loránd (vö. BENKŐ 1988; 192).

Az idők homályába vesző nyelvi kölcsönhatások közül azokat, amelyek a nyelvcsere után az átvevő nyelvben a mélyréteg részévé válnak, a *szubsztrátum* fogalmával szokás illetni. Ilyenkor azt feltételezzük, hogy a korábban kihalt nyelvből származó elemek az azt kiszorító nyelvbe integrálódva maradnak fenn. Valójában tehát a nyelvcsereán átesett nép nyelve nem tűnik el nyomtalanul, hanem bizonyos elemei mintegy beolvadnak – más szóval: integrálódnak – a másik beszélőközösség nyelvébe.

Noha a tulajdonnevek mindig is tekintélyes súllyal estek latba az areális hatások bemutatásakor, korábról olyasféle, a magyar nyelvterületet érintő névföldrajzi kutatásokról nincs tudomásom, amelyek a névállományban gyakori családnevek téri tagozódásának tanulmányozására alapozva foglalkoztak volna a kérdéskörrel. Másokkal egyezően Benkő Loránd is csak példalózásként említi a Fekete-tengerbe ömlő folyók azonos töetimonját – *Duna, Dnyeszter, Dnyeper, Donyec, Don* – az indoeurópai, közelebről talán iráni vagy kelta szubsztrátumhatás lenyomataként (vö. BENKŐ 1988; 188). Lényegileg Hadrovics László is ugyanezt teszi, amikor a szlávsnak az ómagyar nyelvre gyakorolt hatását a közszókön túl máig fennmaradt földrajzi nevekkel – *Visegrad, Paloznak, Tapolca, (Nagy)kanizsa* – illusztrálja (HADROVICS 1989; 12).

Az alábbiakban a magyar családnévállomány két nagyon gyakori elemének vizsgálatával – *Tót* és *Német* – arra kívánok kísérletet tenni, hogy azok szubsztrátum voltát nyelvföldrajzi tények alapján (is) igazoljam. Ehhez előljáróban

hangsúlyozni kell, hogy amikor a szóban forgó nevek közszei alapján az átadása-átvétele megtörtént, nyelvünkben még nem voltak családnévek.

1.2. *A kutatás előzményei és az adatbázisok főbb jellemzői.* A Magyar családnévtan munkálatai 2009-ben kezdődtek. Ekkor kaptam engedélyt a magyar hatóságoktól a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala által elektronikusan tárolt családnévállomány kutatására. Az adatállomány az állandó lakcímmel rendelkező lakónépesség családnéveit helyhez köthetően tartalmazta. Az adatbázis strukturálása, előkódolása után vehette kezdetét a több mint tízmillió adathalmazt tartalmazó korpusz vallatóra fogása. Időközben az 1720-as országos összeírás korábról foghíjasan rendelkezésemre álló, merevlemezen tárolt anyagát is teljessé tettem. Ez utóbbi mintegy 179 000 korabeli adóköteles személy család- és keresztnévét tartalmazza. E helyütt területi korlátok miatt a két adatbázis részletes bemutatásától kényszerűen eltekintek. Az alábbiakban be kell érünk a vázlatossággal, illetőleg azzal, hogy korábbi munkáimhoz irányítom az olvasót (VÖRÖS 2012; 13–15, 2013; 13–47, 2014; 15–31).

Az 1720-as összeírás a Magyar Királyság területére terjedt ki. A korabeli összeírási elvekből következőleg az akkortájt mintegy hárommillióra becsült ország népességének (vö. ACSÁDY 1896, DÁVID 1957) mindössze 5,95%-ára látunk rá. A keresztnéveket a közigazgatásilag konszolidált vármegyékben döntően latinul jegyezték föl, de a közigazgatásilag éppen konszolidálódó régiókban és a határörvidékeken a román, délszláv és északkeleti szláv nemzetiségek által lakott térségekben az anyanyelvű becéző alakok sem ritkák. Szórványosan „szabályos” magyar, illetőleg becenévi alakok is előfordulnak. A családnéveket viszont abban az alakjukban találjuk az íveken, ahogy azokat a conscriptorok az informátoraitól (mai terminussal élve: adatközlőiktől) hallották. Egységes helyesírási rendszer hiányában a családnévek rögzítésekor minden összeíró a saját iskolázottságának gyakorlatát követte. Ennek következtében egy-egy névnek hallatlanul sok írásképváltozatát hagyták ránk az 1720-as Conscriptio Regnicolaris tékáinak lapjai. A korpusz a dolog természetéből fakadóan nem egyenletesen oszlik el a 18. század eleji Magyarország különböző régiói között. Példának okáért Vas megye területén 14 416 adóköteles személy nevét jegyezték föl. Ez a teljes korpusz 8,07%-a. Ezzel szemben Békés megyéből mindössze 669 adóköteles személyt találtak a conscriptorok (0,37%). Önmagukért beszélő számokat kapunk, ha a korabeli adatok földrajzi eloszlását rávetítjük a trianoni utódállamok területére (lásd az 1. számú táblázatot). Láthatjuk, hogy a legtöbb korabeli név a mai Magyarországhoz tartozó vidékekre esik. Viszonylag kis mennyiségű adat maradt fenn a manapság Szerbiához tartozó Vajdaságból.

Mivel az Erdélyi Fejedelemség területére nem terjedt ki az összeírás, ezért a mai Romániából csak a Partiumnak az akkor a Magyar Királysághoz tartozó részére látunk rá.

	Ország	Névviselők száma	Százalékos részesedés
1.	Ausztria	13 600 fő	7,61%
2.	Horvátország	1 365 fő	0,76%
3.	Lengyelország	463 fő	0,26%
4.	Magyarország	67 906 fő	38,02%
5.	Románia	17 657 fő	9,88%
6.	Szerbia	2 757 fő	1,54%
7.	Szlovákia	65 868 fő	36,87%
8.	Szlovénia	2 435 fő	1,36%
9.	Ukrajna	6 553 fő	3,67%
10.	Ukrajna és Románia ¹	25 fő	0,01%
	Teljes mennyiség	178 629 fő	100%

1. táblázat. Az 1720-as összeírás adatai a trianoni utódállamok területére vetítve

A több mint tízmilliós 2009-es korpusz a teljes magyarországi családnévállományt tartalmazza. Minden családnév az állami lakcímnnyilvántartás alapján lokalizálható.

A projekt két időszelét 289 év választja el egymástól. Ez a tény lehetővé teszi, hogy ne csak az állapotokat tudjuk leírni, hanem némileg a folyamatokat is nyomon tudjuk követni, valamint az ún. visszakövetkeztetési módszerrel bizonyos korlátok között a változásokat is modellezhessük.

2. A továbbiakban két gyakori családnévünk téri eloszlása alapján próbálunk két, magyar nyelvbe integrálódott lexikai egység – mint szubsztrátum – alapján következtetéseket levonni. Ezek a szubsztrátumok nyomokat hagytak nyelvünkben a honfoglalás előtt a Kárpát-medence területén használt másik

¹ Az „Ukrajna és Románia” kategória felvételére azért volt szükség, mert a hajdan Máramaros megyéhez tartozó Lonka manapság két különböző településsel azonosítható: a Kárpátaljához tartozó Luhhal (ukránul: Лух) és a Románia területén található Lunca la Tisával. A trianoni döntés következtében ugyanis a hajdani települést a manapság államhatárnak számító Tisza szeli ketté. Megjegyzendő, hogy a hajdani Lonka nagyobbik része mostanság Kárpátalján található.

két nyelvből, noha ez utóbbiak hódítás által vagy éppen békés módon átadták helyüket más beszélőközösségek nyelvének/nyelveinek. Az utánuk jövő nyelvek pedig egyes elemeiket az integráció révén már sajátjukként vitték tovább. A nyelvcsere által eltűnő ősi nyelv szubsztrátumai természetesen több hódító nyelvbe is átkerülhettek, sőt láncszerű átvételek is lehetségesek, megteremtve az adott elem vagy jelenség nyelveken átívelő kontinuitását. Esetünkben ezt példázzák a *német/Német* és a *tót/Tót* mint népre, népcsoportra utaló kölcsönszók, majd később ezekből alkotott családnevek. Forrásnyelvi jelentésükről minden etimológiai szótár meglehetősen egyöntetűen állítja, hogy 'idegen' értelemben voltak használatosak. Nem tudni pontosan, hogy a magyarba átkerült kölcsönszavak jelentésváltozása mikor következett be. Mindazonáltal meglátásom szerint feltételezhető, jóllehet kellő nyelvi háttéranyag hiányában korántsem állítható biztosan – bár gyanítható –, hogy a szóban forgó néprnévi etimonok eleinte nyelvünkben is 'idegen' jelentésben voltak használatosak. A jelentésváltozást ugyanúgy kell elképzelnünk, ahogy azt egyéb lexikai elemek esetében tesszük. A 'nép'/'idegen' jelentésű szavak csak fokozatosan válhattak a magyarban etnonimákká. Mindezt abból a megfontolásból kiindulva tehetjük, hogy a belső megnevezésre szolgáló néprnévek, ha azokat külső megnevezésként használjuk, az esetek nem elhanyagolható részében pejoratív tartalmat kapnak, lásd *cselák* 'cseh', *krobót* 'horvát', *polyák* 'lengyel', *talján* 'olasz', *ruszki* 'orosz' stb. (vö. HADROVICS 1992; 167). Arra vonatkozóan végképp nincsenek adataink, hogy az átvételt követően miféle stílusértékben használtuk a *németet* és a *tótot*. Ugyanakkor hely- és személynévi szerepű kora ómagyar kori tömeges adatolhatóságuk ugyancsak azt jelzi, hogy negatív jelentéstartalmuk semmiképpen sem lehetett meghatározó. Gyaníthatjuk tehát, hogy a szóban forgó két közszó fentebb jelzett jelentésváltozása már az átvétel után, tehát a magyar nyelvben mehetett végbe. Egyébiránt közvetetten Benkő Loránd gondolatmenete is ezt támasztja alá, amikor a *tót* közszó ómagyar kori használatával kapcsolatban így fogalmaz: „a nagyszámú helynévanyag túlnyomó részében a *tót* nem személynévi szerepben áll, hanem néprnév, és hogy e néprnév a Kárpát-medencében mindenütt lakó szlávtságot jelöli, közelebbi népi hovatartozás nélkül. Ez mintegy kizárásos alapon is így van: mint láttuk, s még a következőkben tárgyalt néprnévekből is kiténik, a külön, egyedi néven nevezett szlávok eredetileg a Kárpát-medencén kívüli vagy legfőljebb csak később ide települt szlávtság egyes csoportjaira utalnak, az előbbiekkal szemben viszont a *tót* a maga sajátosan magyar lexikai vonatkozásaival legalábbis a korábbi időkben általában a hazai, illetőleg akkor hazainak tartott szlávok megnevezője volt” (BENKŐ 1998; 67).

Természetesen az sem zárható ki, hogy a forrásnyelvi folyamatokkal párhuzamosan, sőt azoktól nem is teljesen függetlenül következhetett be a szóban forgó közszavak jelentésváltozása.

2.1. A *Tót* napjainkban Magyarországon a harmadik leggyakoribb családnév (217 888 fő, 2,14%). Hozzávetőlegesen minden negyvenhatodik-negyvenhetedik honfitársunkat így szólítjuk. Az 1720-as időszakban ugyan csupán minden hatvannyolcadik-hatvankilencedik adóköteles személyt tartották számon beszélőközösségében ezen a néven (2608 fő, 1,46%), a gyakorisági rangsorban még így is a negyedik helyet foglalta el (vö. VÖRÖS 2014; 29, 112–115).

A közszó germán eredetű. Rekonstruált jelentése: 'nép'; mások szerint az óiráni **tūathra* visszavezetve: 'nép; ország'. A hajdani Kárpát-medencében a gepidákra vonatkozhatott.² Minden bizonnyal belső megnevezésként (is) használhatták. Etimológiailag összefüggésbe hozható a latin *Teutonival* 'egy bizonyos germán nép', az ófelnémet *thiottal* 'nép' (szabályos hangváltozással lett belőle a német *deutsch*), a gót *þiudaval* 'ua.', az ólitván és lett *tautř*-tal 'ua.', valamint az angol *dutchsal*. Ez utóbbinak a jelentése: 'hollandok', tkp. a hajdani száli frankokra használták (vö. BENKŐ 1998; 68, EWUng, KISS L. 1963; 194, TESz., ZAIC 2006; 752). Tulajdonképpen a R. olasz 'német' jelentésű *todescót* is indokolt a szemantikai megfelelések között említeni.

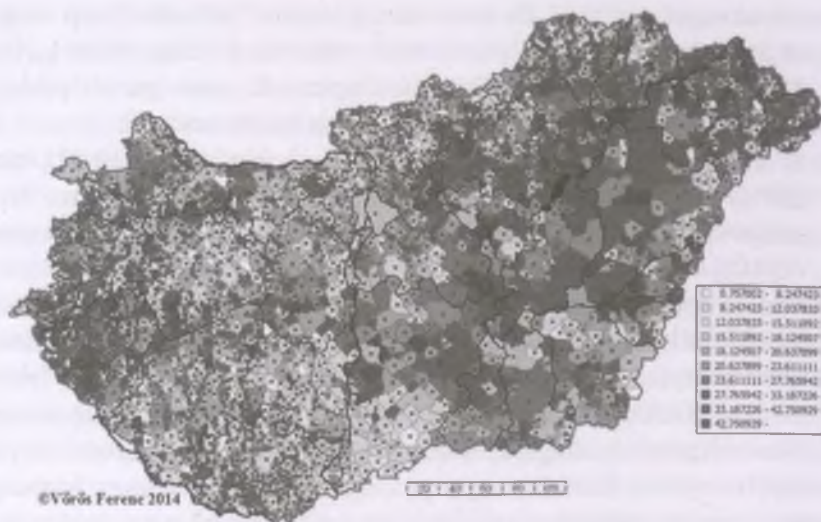
2.2. A *Német* az 1720-as összeírás adóköteles személyei között 921 adatával (0,52%) a tizenegyedik leggyakoribb családnév volt. Napjainkban a 96 684 névgazdája alapján (0,95%) a tizedik legfrekvenciáltabb lexikai típusnak számít (vö. VÖRÖS 2014; 29, 236–239).

Közszoji alapját valamelyik, eddig közelebből meg nem nevezett szláv dialektusból vettük át. A kézikönyvek egybehangzó állítása szerint a szó rekonstruált jelentése a környező szláv nyelvek mindegyikében 'idegen, nem szláv' lehetett (vö. EWUng, HAJDÚ 2010; 347, TESz, ZAIC 2006; 506). Hogy kora ómagyar kori jövevényszóval van dolgunk, arra a szó hangtörténeti háttere is utal. Ugyanis forrásnyelvi *c*-jét az átvételkor azért pótoltuk *t*-vel (összl. *нѣтъць* [nyěmc] > m. *német*), mert nyelvünkben a kérdéses hang még nem lehetett a fonémarendszerünk tagja (vö. E. ABÁFFY 2003; 108, BENKŐ 1988; 198). Csupán bizonyos fonotaktikai helyzetekben fordulhatott elő *c*, igaz, akár geminátaként is

² Bizonyára nemcsak a véletlenek összjátéka, hogy a Kr. u. 4–5. század közötti Gepida Királyság nyugati határvonalát észak–déli irányban a Duna folyása mentén szokás meghúzni. A gepidák fennhatósága tehát nyugati irányban hajdan a Kárpát-medencének arra a térségére is kiterjedt, ahol az 1720-as, illetőleg a jelenkori térképlapok tanúsága szerint a *Tót* családnév a legsűrűbben adatolható (lásd alább az 1. ábra, illetve a *Kis magyar családnévatalasz* erre vonatkozó térképlapjait: VÖRÖS 2014; 112–115).

(vö. E. ABAFFY 2003; 108). Hajdú Mihály szerint az etnonimát a magyarok a korábnál szűkebb jelentésben vehették át (HAJDÚ 2010; 347), és csupán a germán eredetű népesség egy csoportjára használhatták. Mindazonáltal kiindulási alpnak a közszó magyarba integrálódásának időszakára vonatkozóan – tekintettel a *Német* alább bemutatandó nyelvöldrajzára – itt is az 'idegen' jelentést feltételezem.

2.3. A 18. század eleji történeti földrajzi elterjedtségét vizsgálva megállapítható, hogy a *Tót* a korabeli magyar nyelvterület minden részén fellelhető (lásd VÖRÖS 2014; 114–115)³, igaz, nem egyenletes eloszlásban. Ami azonban a történeti réteg térképeinek együttes tanulmányozásakor rögvest szembeötlő, hogy a magyarpárú hajdani nyelvhatárt csak szórványosan lépi át. Témánkhoz ugyan nem tartozik szorososan, de figyelemre méltóak a török pusztítás Békés megyei, valamint a Duna–Tisza közti nyomai. Ez utóbbi földrajzi térségben mutatózó hiátus részben a 2009-es állapotok szerint is jól körvonalazódik (lásd az 1. ábrát, illetve VÖRÖS 2014; 112).

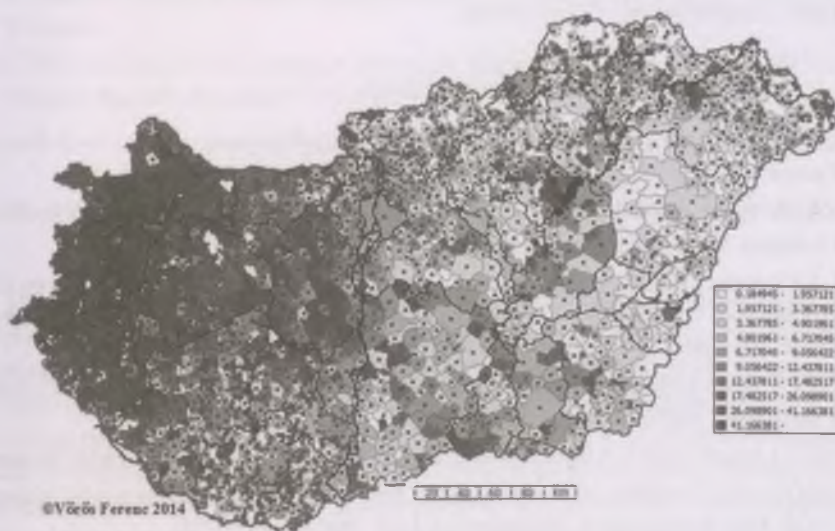

1. ábra. A *Tót* lexikai típusának földrajzi eloszlása (településenkénti bontásban). A 2009. január 1-jei eszmei állapot szerint

2.4. A történeti réteg földrajzi elhelyezkedése a *Német* esetében is jelzi, hogy ugyan a lexikai típus az egész nyelvterületen fellelhető, ám korántsem egyenletes eloszlásban. Jelenléte a Duna folyásától nyugatra eső régiókban

³ Kellő tér hiányában áthidaló megoldásként a közelmúltban a Kalligram Kiadónál megjelent *Kis magyar családnévatalasz* térképlapjaihoz irányítom az olvasót.

meghatározóbb, mint attól keletebbre (lásd VÖRÖS 2014; 238–239). A jelenkori rétegben még markánsabban rajzolódik ki a családnév dunántúli jellege (lásd a 2. ábrát, illetve VÖRÖS 2014; 236–237). Ez összhangban van azzal, amit a Kárpát-medencében a Dunától nyugatra talált szláv népesség honfoglalás kori földrajzi elhelyezkedéséről gondolunk. Egyébiránt újabban a szlavisták azt feltételezik, hogy a Dunántúlon az itteni szláv népesség egy olyan dialektust használhatott, amely nem a manapság velünk érintkező déli szlávok által beszélt nyelvekkel, hanem leginkább a bolgárszlávval hozható közelebbi rokonságba (ZOLTÁN 2004; 674).

2. ábra. A Német lexikai típusának földrajzi eloszlása
(településenkénti bontásban).

A 2009. január 1-jei eszmei állapot szerint

2.5. Konklúzió. Az 1. és 2. ábra térképlapjainak egymás mellé állítása után arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a *Német*, illetőleg a *Tót* lexikai típusának nyelvföldrajzi megoszlása – leszámítva a *Tót* délnyugat-dunántúli kisebb góciát – nagy vonalakban mintegy kiegészíti egymást. Ez alapján talán nem tűnik merészségnek arra következtetni, hogy a két családnév a téri eloszlása alapján akár a közszói etimonok átvételének földrajzi behatárolása is megtörténhet. Ha ez így van, akkor a szóban forgó szubsztrátumok régi korok nyelvi kövületeiként a családnévállomány nyelvföldrajzi sajátosságai által főbb vonalaiban megszüntetve megőrizték a magyarba integrálódott kölcsönszavak átadásának helyét.

Adatbázisok és források

- ConsReg (1720) = Conscriptio Regnicolaris 1720. N79. MOL., 3131–3149, 3154. doboz.
Digitalizált változat online elérhetősége: http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/az-1720_evi-orszagosszeiras (Utolsó letöltés: 2014. 11. 6.)
- MCsTt. (2009) = Magyar családnevek térképtára. Elektronikusan tárolt adatbázis. Kutatásvezető: Vörös Ferenc.
- MMCsA. (2009) = Mai magyar családnevek adatbázisa (2009). Elektronikusan tárolt adatbázis. Kutatásvezető: Vörös Ferenc.
- OrszÖsszír. (1720/2012) = Az 1720. évi országos összeírás. Elektronikusan tárolt adatbázis. Kutatásvezető: Vörös Ferenc.

Irodalom

- E. ÁBAFFY Erzsébet (2003): Az ősmagyar kor hangtörténete. = Kiss Jenő–Pusztai Ferenc (szerk.): Magyar nyelvtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 106–128.
- ACSÁDY Ignác (1896): Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, Budapest
- BALÁZS János (1983): Az areális nyelvészeti kutatások története, módszerei és főbb eredményei. = Balázs János (szerk.): Areális nyelvészeti tanulmányok. Tankönyvkiadó, Budapest, 7–112.
- BALÁZS János (1989): A latin a Duna-tájon. = Balázs János (szerk.): Nyelvünk a Duna-tájon. Tankönyvkiadó, Budapest, 95–140.
- BENKŐ Loránd (1988): A történeti nyelvtudomány alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest
- BENKŐ Loránd (1998): A szlávok népnevei Anonymusnál és ómagyar nyelvi hátterük. = Uő: Név és történelem. Akadémiai Kiadó, Budapest, 58–75.
- DÁVID Zoltán (1957): Az 1715–20. évi összeírás. = A történeti statisztika forrásai. Szerk. Kovacsics József. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 145–199.
- EWUng = Benkő Loránd (főszerk.) (1993–1995): Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–2. Akadémiai, Budapest. 3. Register. 1997.
- GREGOR Ferenc (1989): Magyar–szlovák nyelvi kapcsolatok. = Balázs János (szerk.): Nyelvünk a Duna-tájon. Tankönyvkiadó, Budapest, 141–195.
- HADROVICS László (1989): A magyar nyelv közép-kelet-európai szellemi rokonsága. = Balázs János (szerk.): Nyelvünk a Duna-tájon. Tankönyvkiadó, Budapest, 7–46.
- HADROVICS László (1992): Magyar történeti jelentéstan. Rendszeres gyakorlati szókincsvizsgálat. Akadémiai Kiadó, Budapest
- HAJDÚ Mihály (2010): Családnevek enciklopédiája. Tinta Kiadó, Budapest
- KISS Lajos (1963): A szláv népnév és rokonsága. = Tanulmányok a magyar nyelv életrajza köréből. Szerk.: Ligeti Lajos és Pais Dezső közreműködésével Benkő Loránd. (Nyelvtudományi Értekezések 40. sz.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 193–200.

- TESz. = Benkő Loránd (főszerk.) (1967–1976): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–3. Akadémiai, Budapest. 4. Mutató. 1984.
- VÖRÖS Ferenc (2012): Nyelvjárásról, névföldrajzról, művelődés- és nyelvtörténetről a térinformatika korában. = A nyelvföldrajztól a névföldrajzig III. Nyelvjárás – néprajz – művelődéstörténet. Újabb mutató a magyar családnévátlasz térképlapjaiból. Szerk. Vörös Ferenc. University Press, Szombathely, 13–60.
- VÖRÖS Ferenc (2013): Mutató az 1720-as országos összeírás névföldrajzából. University Press, Szombathely
- VÖRÖS Ferenc (2014): Kis magyar családnévátlasz. Kalligram Kiadó, Pozsony
- ZAIC Gábor (főszerk.) (2006): Magyar szavak és todalékok eredete. Tinta Kiadó, Budapest
- ZOLTÁN András (2004): A magyar nyelv régi szláv jövevényszavai és a szláv nyelvtörténet. Kisebbségkutatás 13/4. 671–674.

AN AREAL PERSPECTIVE OF THE WORK ON THE HUNGARIAN ATLAS OF FAMILY NAMES

The paper takes an areal perspective into the linguistic geography background of adopting the ethnonyms *tót* and *német* through the study of the process of borrowing two common loan items of the Hungarian family name stock, *Tót* and *Német*. The maps of two specific time scales, the national census of 1720 as well as of 2009 completed with the current maps of the database will provide information on the geographic distribution of the two family names of *Tót* and *Német*. In this way, the semantic problem area of lending and borrowing the two substrata borrowed from two distinct source languages will be drawn attention to. Due to time constraints, the complete set of the cartograms necessary for the analysis will not be presented, however, a further study of the maps in a recent publication by Kalligram Publishing Company titled 'The small atlas of Hungarian family names' will be recommended.

Keywords: areal linguistics, substratum, Sprachbund (convergence area), gepid and slavic loanwords, geographical information science, language geography, language geography fossils, family name *Tót*, family name *Német*.

O RADOVIMA NA MAĐARSKOM ATLASU PREZIMENA IZ AREALNOG ASPEKTA

Težnja ove studije jeste da iz arealnog aspekta pruži uvid u lingvističko-geografsku pozadinu preuzimanja etnonima *tot* i *nemet*, i to putem dva frekventna elementa mađarskog fonda prezimena, *Tot* i *Nemet*. Ispitivanje prostornog raslojavanja prezimena *Tot* i *Nemet* vršeno je na osnovu dva vremenska preseka, na osnovu opšteg popisa stanovništva iz

1721., odnosno, pomoću kartografskih podataka savremene baze podataka is 2009. Na taj način napravljen je pokušaj da se usmeri pažnja i na semantičku problematiku predavanja i preuzimanja supstrata koji može da se svede na dva različita izvorna jezika. Usled nedostatka prostora, ovde nisu prikazani svi kartogrami potrebni za analizu.

Ključne reči: arealna lingvistika, supstrat, *Sprachbund* (jezički savez), gepidske i slovenske pozajmljenice, prostorna informatika, lingvistička geografija, lingvističko-geografski fosili, prezime *Tot*, prezime *Nemet*.

A kézirat beérkezésének időpontja: 2014. 11. 14.

Közlésre elfogadva: 2014. 11. 22.